

جغرافیا و روابط انسانی، زمستان ۱۴۰۴، دوره ۸، شماره ۴، صص ۹۹۱-۹۶۴

بررسی اعتماد اجتماعی جامعه روستایی و عوامل فردی موثر بر آن

(مطالعه‌ی موردی: شهرستان مشهد و طرّبه شانديز)

نرگس رضایی^۱، مریم قاسمی^{۲*}

۱. گروه جغرافیا، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران، رایانامه: narges.rezaee@mail.um.ac.ir

۲. نویسنده مسئول، گروه جغرافیا، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران، رایانامه: magh30@um.ac.ir

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۸/۰۵

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۷/۰۵

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۶/۰۳

چکیده

هدف: «اعتماد»، فرزند «عدالت» و والد «امنیت» است. اعتماد اجتماعی از مولفه‌های حیاتی سرمایه‌ی اجتماعی در مناطق روستایی است که زمینه‌ساز مشارکت و همکاری میان اعضای جامعه در راستای دستیابی به توسعه است. هدف پژوهش بررسی و ارزیابی میزان اعتماد اجتماعی جامعه روستایی و عوامل فردی موثر بر آن در شهرستان‌های مشهد و طرّبه شانديز است.

روش و داده: روش تحقیق توصیفی-تحلیلی و به لحاظ هدف کاربردی-توسعه‌ای است. گردآوری اطلاعات به روش اسنادی و میدانی با استفاده از ابزار پرسشنامه محقق‌ساخته انجام شد. در این پژوهش ۱۰ روستا در شهرستان مشهد و ۶ روستا در شهرستان طرّبه شانديز به عنوان نمونه انتخاب و به کمک ۱۸۰ خانوار روستایی که به طور تصادفی وارد نمونه شدند، ابزار پژوهش تکمیل شد. سازه اعتماد اجتماعی به کمک ۳۴ شاخص ذیل ۳ بعد اعتماد بین‌فردی با ۱۱، اعتماد تعمیم‌یافته با ۱۰ و اعتماد نهادی با ۱۳ شاخص بررسی شد. آلفای کرونباخ ۰/۸۶۶ بیانگر پایایی مطلوب ابزار پژوهش است.

یافته‌ها: نتایج حاصل از آزمون تی تک نمونه‌ای نشان داد میانگین سازه اعتماد اجتماعی در طرّیف لیکرت ۳/۱۷ و در حد متوسط است. اعتماد بین‌فردی با ۳/۴۷ و اعتماد تعمیم‌یافته با ۳/۳۶ به طور معناداری بالاتر از میانه نظری و در حد متوسط می‌باشد و میانگین اعتماد نهادی با ۲/۷۸ پایین‌تر از میانه نظری است. بین اعتماد اجتماعی و عوامل زمینه‌ای نظیر سن، میزان تحصیل، تعداد افراد خانوار ارتباط معناداری مشاهده نشد.

نتیجه‌گیری: از آنجا که بی‌اعتمادی و نبود مشارکت یکدیگر را بازتولید و تقویت می‌کنند، حفظ و تقویت اعتماد اجتماعی باید همواره در اولویت سیاست‌گذاران قرار گیرد. با توجه به اهمیت اعتماد اجتماعی در توسعه‌ی روستایی، ضروری است تدابیر لازم جهت تقویت اعتماد اجتماعی خصوصاً در بعد نهادی در نظر گرفته شود، زیرا بی‌اعتمادی، بی‌اعتمادی بیشتری را تولید می‌کند.

کلیدواژه‌ها: اعتماد اجتماعی، خانوارهای روستایی، اعتماد بین فردی، اعتماد نهادی، اعتماد تعمیم یافته

مقدمه

شرط لازم برای پیشرفت هر جامعه‌ای، به‌خصوص جوامع روستایی، توسعه همه‌جانبه، ایجاد روابط اجتماعی، گسترش انسجام اجتماعی، بسط مشارکت اجتماعی و از همه مهم‌تر، اعتماد متقابل (فرد، جامعه و دولت) است که این سازه‌ها از مولفه‌های سرمایه اجتماعی هستند (شربتیان و دیگران، ۱۳۹۴، ص ۱۴۱: برقی و همکاران، ۱۳۹۷، ص ۵۰۵). در مفهوم سرمایه اجتماعی، انسان‌ها به‌عنوان بازیگران اصلی در تعیین جهت توسعه، نقش‌آفرینی می‌کنند. حضور سرمایه اجتماعی در جوامع روستایی می‌تواند توسعه پایدار این جوامع را تسهیل کند (Prayitno, 2023, p. 210; et al., 2022). عناصر کلیدی سرمایه اجتماعی، شبکه‌های اجتماعی، هنجارها و اعتماد است، این عناصر تأثیر قابل توجهی بر جامعه دارند (Paramitha Dewi et al., 2021, Prayitno et al., 2022, p. 210). این سرمایه تنها در شرایطی شکل می‌گیرد و گسترش می‌یابد که اعتماد اجتماعی در جامعه حاکم باشد (Welch et al., 2005, p. 8). اعتماد درجه‌ای از شناخت و اطمینان نسبت به غیر است که زمینه‌ساز روابط متقابل اجتماعی آسان‌تر، سریع‌تر و هدفمندتر است (کاکاوند و دیگران، ۱۳۹۶، ص ۳۲: عبدالله زاده فرد، ۱۳۹۶، ص ۱۵۹). لذا اعتماد، به‌عنوان یک مؤلفه مهم سرمایه اجتماعی، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است (Moscona, 2017, Xu et al., 2022, p. 1). اعتماد، علاوه بر ارتباط مستقیم با سرمایه اجتماعی، بر دو مؤلفه مهم دیگر آن یعنی هنجارهای اجتماعی و شبکه‌های ارتباطی نیز تأثیرگذار است. تحقیقات نشان می‌دهند اعتماد اجتماعی با کاهش اختلاف طبقاتی و کاهش احساس تبعیض، به تحرک اجتماعی کمک شایانی می‌کند (Kwon, 2019, p. 34). همچنین اعتماد اجتماعی به‌عنوان یکی از شاخص‌های مهم توسعه اقتصادی در نظر گرفته می‌شود. اعتقاد بر این است که اعتماد متقابل می‌تواند به حل مسائل مشترک کمک کند، رشد اقتصادی را تقویت و در نهایت به شکوفایی اقتصادی و افزایش رفاه اجتماعی جامعه منجر شود (Xu et al., 2022, p. 1; Bjornskov, 2012; Beugelsdijk & Schaik, 2004). اعتماد بازار را رونق بخشیده و زمینه‌ساز جامعه‌ی مدنی که ویژگی اساسی آن پیوستن داوطلبانه‌ی افراد به اتحادیه‌ها، اصناف، احزاب و انجمن‌ها است، می‌باشد (اسلام و دیگران، ۱۳۹۹، ص ۱۸۳). نبود اعتماد میان مردم با رفتارهایی مانند اعمال خشونت، جرم و جز آن همراه است. در واقع فقدان اعتماد بین اعضای اجتماع نظم اجتماعی را مختل می‌کنند و مانع از جریان صحیح کنش‌های اجتماعی می‌شود (دسترنج و ملاحی، ۱۳۹۶، ص ۴۹: ابتکاری و دیگران، ۱۳۹۷، ص ۱۳۷). لذا اعتماد اجتماعی میان شهروندان برای عملکرد صحیح و کارآمد نظام‌های اجتماعی، سیاسی و اقتصادی حیاتی است (Spadaro et al., 2020, p. 1; Sullivan & Transue, 1999). در شرایطی که اعتماد اجتماعی خدشه‌دار می‌شود، در عمل زندگی اجتماعی اعضای جامعه بر مبنای بی‌اعتمادی و نگرانی سازمان می‌یابد، چراکه در شرایط بی‌اعتمادی اجتماعی، هر یک از اعضای جامعه با تردید به جامعه و همه ابعاد زندگی اجتماعی آن از جمله افراد، دولت، نهادها و نخبگان می‌نگرد و به این ترتیب، زندگی اجتماعی در ابعاد خرد و کلان دچار اختلال می‌شود. در چنین شرایطی است که بی‌اعتمادی و نبود مشارکت

یکدیگر را بازتولید و تقویت می‌کنند و به این ترتیب، خارج شدن از چرخه تولید و بازتولید بی‌اعتمادی و مشارکت نکردن به مرور زمان سخت‌تر خواهد شد (خیرالهی و دهقانی، ۱۴۰۲، ص ۳). در جوامعی که سطح اعتماد اجتماعی برای مدت طولانی پایین بوده است، بازسازی یا ایجاد اعتماد در جامعه به شدت دشوار است. به همین دلیل، حفظ و تقویت اعتماد اجتماعی باید همواره در اولویت سیاست‌گذاران قرار گیرد (Kwon: 2019, p. 44).

اعتماد اجتماعی در مناطق روستایی یک جنبه حیاتی از پویایی جامعه است که به سطح اعتماد ساکنین به اعضای جامعه و مؤسسات دیگر اشاره دارد و می‌تواند به‌طور قابل توجهی بر کیفیت زندگی و رفاه کلی آنها تأثیر گذارد. اعتماد اجتماعی با شادکامی و رفاه ذهنی ساکنان روستا همبستگی مثبت دارد. سطوح بالاتر اعتماد می‌تواند منجر به افزایش سرمایه اجتماعی شود که به نوبه خود رضایت از زندگی را افزایش می‌دهد (Xu et al., 2023). همچنین اعتماد اجتماعی همکاری بین اعضای جامعه را تسهیل می‌کند، که برای سیستم‌های حمایت متقابل ضروری است، به ویژه در مناطق روستایی که ممکن است منابع محدود باشد. اعتماد مشارکت در فعالیت‌ها و ابتکارات اجتماعی مانند حکومت محلی و برنامه‌های رفاه اجتماعی را تشویق می‌کند (Liu & Sun: 2022). عوامل متعددی بر سطح اعتماد اجتماعی در جوامع روستایی تأثیر می‌گذارد: این عوامل شامل ۱- شرایط اقتصادی: ثبات و رشد اقتصادی می‌تواند اعتماد را با ایجاد احساس امنیت در بین ساکنان افزایش دهد. برعکس، مشکلات اقتصادی می‌تواند منجر به بی‌اعتمادی و چندپارگی اجتماعی شود. ۲- سرمایه اجتماعی: وسعت شبکه‌های اجتماعی و مشارکت جامعه نقش بسزایی در اعتماد اجتماعی دارد. جوامع با پیوندهای اجتماعی قوی تمایل به نشان‌دادن سطوح بالاتر اعتماد دارند. ۳- متغیرهای جمعیت‌شناختی: سن، تحصیلات و ساختار خانواده می‌تواند بر سطح اعتماد تأثیر بگذارد. برای مثال، افراد جوان‌تر ممکن است در مقایسه با نسل‌های قدیمی‌تر، پویایی‌های اعتماد متفاوتی داشته باشند (Azkia & Hasani: 2009). ۴- عوامل فرهنگی: هنجارها و ارزش‌های فرهنگی پیرامون همکاری و کمک‌های متقابل می‌تواند اعتماد اجتماعی را ارتقا دهند یا مانع آن شوند. در برخی فرهنگ‌ها، پیوندهای خانوادگی قوی ممکن است منجر به اعتماد بیشتر در خانواده‌ها شود، اما اعتماد کمتر به تعاملات گسترده‌تر با جامعه را به همراه دارد. با توجه به این مقدمه پژوهش حاضر ضمن بررسی سطح اعتماد اجتماعی در نواحی روستایی به بررسی نقش عوامل دموگرافیک/جمعیت‌شناختی بر اعتماد اجتماعی روستاییان می‌پردازد. با توجه به آنچه مطرح شد سوالات پژوهش به این صورت ارائه می‌شود: اعتماد اجتماعی جامعه‌ی روستایی در چه سطحی است؟ چه عواملی بر سطح اعتماد اجتماعی در جامعه‌ی روستایی تأثیرگذار است؟

در زمینه اعتماد اجتماعی و عوامل موثر بر آن در نواحی روستایی مطالعات مختلفی انجام شده است که در ادامه به برخی از آنها اشاره می‌شود. حیدری ساریان (۱۳۹۷)، در پژوهشی با عنوان مطالعه و تحلیل اثرات اعتماد اجتماعی بر بهبود امنیت اجتماعی مناطق روستایی نشان می‌دهد بجز متغیرهای تعهد اجتماعی و عدم بیگانگی اجتماعی، تمامی متغیرهای تحقیق با بهبود امنیت اجتماعی رابطه مثبت و معنی‌داری دارند. خدادادی و اسماعیلی (۱۳۹۷)، به

بررسی رابطه اعتماد اجتماعی و احساس امنیت اجتماعی در جمعیت ساکن روستاهای مرزی پرداختند نتایج نشان داد بین دو متغیر اعتماد اجتماعی با احساس امنیت اجتماعی در روستاهای مرزی رابطه معناداری وجود دارد. ابتکاری و دیگران (۱۳۹۷)، به بررسی تأثیر اعتماد اجتماعی بر پتانسیل رفتارهای نابهنجار در نواحی روستایی و شهری پرداختند. مطابق نتایج میزان پتانسیل رفتارهای نابهنجار و اعتماد اجتماعی کمتر از حد متوسط است. همچنین اعتماد اجتماعی بر پتانسیل رفتار نابهنجار تأثیر منفی دارد و قادر است ۵۶ درصد از تغییرات متغیر وابسته را تبیین کند. نیز به ازای هر واحد تغییر در اعتماد اجتماعی، ۰/۶۷ پتانسیل رفتار نابهنجار در جهت معکوس تغییر به وجود می‌آید. فیروزآبادی و نصراللهی وسطی (۱۳۹۳)، به بررسی رابطه میان اعتماد اجتماعی و روحیه کارآفرینی زنان روستایی پرداختند. یافته‌ها نشان داد بین اعتماد اجتماعی (فردی، عمومی و نهادی) و روحیه کارآفرینی (ریسک پذیری و خلاقیت) زنان روستایی ارتباط مثبت و معناداری وجود دارد. عسگری و شرافت (۱۳۹۲)، به تحلیل عوامل مؤثر بر شکل‌گیری اعتماد اجتماعی در جوامع روستایی پرداختند. مطابق یافته‌ها رابطه معناداری بین تحصیلات، مشارکت، پایگاه اقتصادی اجتماعی، سن و طرد اجتماعی با اعتماد اجتماعی وجود دارد. جهت رابطه در چهار متغیر نخست گفته شده مثبت و در دو متغیر آخر منفی است. نیز بین جنسیت و احساس امنیت اجتماعی با اعتماد اجتماعی رابطه معناداری مشاهده نشد. حسینی و بهروان (۱۳۹۰)، به بررسی عوامل مؤثر بر اعتماد اجتماعی زنان روستایی پرداختند. نتایج نشان داد درآمد بیشتر، متاهل بودن، توسعه پایین‌تر، میزان رفت‌وآمد بیشتر بین خانوارها، سطح رفاه بالاتر خانوار، گرایش به سنت‌گرایی کم‌تر و میزان استفاده بیشتر از رسانه‌های جمعی منجر به افزایش اعتماد اجتماعی در بین زنان روستایی می‌شود. همچنین بعد خانوار، تحصیلات و سن رابطه معناداری با میزان اعتماد اجتماعی زنان روستایی در روستاهای منتخب ندارند. ژو و همکاران (۲۰۲۳)، به بررسی اعتماد اجتماعی، سرمایه اجتماعی و رفاه ذهنی ساکنان روستایی پرداختند. یافته‌ها نشان داد به‌طور خاص، اثر میانجی‌گری سرمایه اجتماعی بر ساکنان روستایی بالای ۳۰ سال و ساکن در مناطق با رقابت بازار بالا قابل توجه است. همچنین تقویت شبکه‌های اجتماعی و تسهیل تبادل حمایت اجتماعی می‌تواند در زمینه بهبود رضایت زندگی جمعیت روستایی چین امیدوارکننده باشد (Xu et al., 2023). کوستاس و روملیتو (۲۰۲۳)، پژوهشی با عنوان اعتماد اجتماعی در جوامع محلی و پیش‌بینی‌کننده‌های جمعیت‌شناختی و اقتصادی-اجتماعی آن انجام دادند. یافته‌ها نشان داد که سطح تحصیلات و درآمد پیش‌بینی‌کننده‌های قوی اعتماد اجتماعی هستند، به طوری که افراد با افزایش تحصیلات و درآمد، اعتماد به دیگران افزایش می‌یابد (Kostas & Roumeliotou, 2023). دوان و همکاران

(۲۰۲۲)، پژوهشی با عنوان تأثیرات اعتماد اجتماعی بر نگرش خانوارهای روستایی نسبت به حفاظت اکولوژیکی انجام دادند. نتایج نشان داد اعتماد اجتماعی تأثیر مثبت قابل توجهی بر نگرش‌های حفاظتی خانوارهای روستایی دارد. نگرش‌های حفاظت اکولوژیکی مردان تحت تأثیر همه متغیرهای اعتماد اجتماعی قرار می‌گیرد، در حالی که نگرش‌های زنان عمدتاً تحت تأثیر اعتماد بین فردی، اعتماد به همسایگان و روستاییان قرار می‌گیرد. نگرش‌های حفاظتی خانوارهای با سطح تحصیلات بالاتر و درآمد خانوادگی بالاتر عمدتاً تحت تأثیر اعتماد به دولت قرار می‌گیرد، در حالی که این نگرش‌ها در خانوارهای با سطح تحصیلات پایین‌تر و درآمد خانوادگی پایین‌تر بیشتر تحت تأثیر اعتماد به روستاییان و مسئولان روستا قرار می‌گیرد (Duan et al., 2022). به طور خلاصه، تحقیقات در مورد اعتماد اجتماعی روستایی را می‌توان بر اساس انواع اعتماد مورد مطالعه، عوامل مؤثر بر اعتماد (عوامل اقتصادی، اجتماعی، جمعیت شناختی و فرهنگی) و مبانی چندسطحی اعتماد (ترکیبی از تجربیات شخصی، ویژگی‌های جامعه و زمینه‌های اجتماعی و نهادی مؤثر بر اعتماد) در جوامع روستایی دسته بندی کرد.

مبانی نظری

آنتونی گیدنز اعتماد را به مفهوم انتظار برآورده شدن چشم‌داشت‌ها در مورد رویدادهای اجتماعی دانسته است (گیدنز، ۱۳۷۷، ص ۱۱۹). از نظر وی اعتماد، شیوه‌ی ضروری زندگی اجتماعی است. او اعتماد ناب را منوط به اعتماد متقابل می‌داند که رابطه‌ای نزدیک با صمیمیت دارد (میرفردی و قارنایی، ۱۳۹۵، ص ۶۷). به نظر زتومکا، اعتماد در متن کنش‌های انسان که مهم‌ترین ویژگی آن‌ها جهت‌گیری معطوف به آینده است، نمود پیدا می‌کند. هرچه میزان کنترل ما بر کنش‌های آینده کمتر باشد، نیاز ما به اعتماد بیشتر می‌شود. زتومکا سطح اعتماد را به صورت لایه‌هایی در نظر می‌گیرد که از عینی‌ترین روابط میان اعضای خانواده شروع شده و تا انتزاعی‌ترین روابط مانند اعتماد به نظم اجتماعی، کارایی نظام و غیره ادامه دارد (عباس زاده، ۱۳۸۳، ص ۲۷۳؛ قلی پور و دیگران، ۱۳۹۸، ص ۵۱۲). فوکویاما اعتماد را به عنوان انتظاری که در یک جامعه از رفتار منظم، صادقانه و همکاری‌جویانه بر اساس هنجارهای مشترک از سوی سایر اعضای آن جامعه ایجاد می‌شود، توصیف می‌کند (Sethi Somanathan, 2003 : Fehr & Sethi & Gächter, 2000, p. 3). وی استدلال می‌کند که جوامع با اعتماد بالا از نظر اقتصادی نیز عملکرد بالایی دارند و سطوح بالای اعتماد در جامعه با رفاه ملی، شکوفایی اقتصادی مرتبط است (Fukuyama, 1995 : Welch et al., 2005, p. 24). فوکویاما عنوان می‌کند بین سطح اعتماد با پیشرفت جوامع ارتباط معناداری وجود دارد به عقیده وی جوامع توسعه یافته در مقایسه جوامع دیگر از سطح اعتماد بالاتری برخوردارند. از نظر او خوشبختی ملت و همین‌طور توانایش برای رقابت منوط است به داشتن یک ویژگی فرهنگی

واحد فراگیر که آن سطح اعتماد در جامعه است (Fukuyama, 1995, p. 24): جواهری پور و دیگران، ۱۳۹۳، ص ۸۰). پاتنام توضیح می‌دهد که اعتماد تمایلی است برای ریسک کردن در روابط اجتماعی بر اساس احساس اطمینان، که دیگران چیزی را که انتظار می‌رود انجام دهند و همیشه در الگوی حمایت متقابل عمل خواهند کرد (Baru et al., 2017, p. 47). پاتنام به اعتماد دو سویه توجه نموده است. اعتماد بشر به همدیگر، مردم به حکومت و نهادهای اصلی جامعه، اعتماد نهادها به همدیگر و اعتماد نهادها و حکومت به اعضای جامعه، ابعاد گوناگون اعتماد اجتماعی را به وجود می‌آورند (Giddens Antoni, 2018: جلیلی و دیگران، ۱۴۰۲، ص ۱۵۲). پاتنام معتقد است اعتماد، همکاری را تسهیل می‌کند و هر چه سطح اعتماد در جامعه بالاتر باشد احتمال همکاری هم بیشتر خواهد بود و خود همکاری نیز اعتماد ایجاد می‌کند. به عقیده پاتنام اعتماد، کالای عمومی است که همه اعضای جامعه از آن استفاده می‌کنند و منافع حاصل از اعتماد نیز به همه اعضای جامعه می‌رسد (خیرالهی و دهقانی، ۲۰۲۳، ص ۱۲). وی معتقد است اعتماد ضعیف، باعث بی‌نظمی و اختلال اجتماعی و کاهش فعالیت در مشارکت مدنی می‌شود (Steinfeld et al., 2008, p. 436: ابتکاری و دیگران، ۱۳۹۷، ص ۱۴۴). از نظر رابرت پاتنام اعتماد اجتماعی از سنج‌های فرعی سرمایه اجتماعی و شامل مولفه‌های اعتماد بین فردی، اعتماد تعمیم یافته و اعتماد نهادی است. در مطالعه حاضر مولفه‌های مطرح در دیدگاه پاتنام مد نظر قرار گرفته است. لذا در ادامه به شرح مولفه‌های اعتماد اجتماعی از دیدگاه پاتنام پرداخته می‌شود.

الف- اعتماد بین فردی: اعتماد بین فردی، به اعتماد در بین افراد یک جامعه اشاره دارد که افراد را به یکدیگر متصل می‌کند و روابط اجتماعی را منعکس می‌کند (Duan et al., 2022; Herreros & Criado, 2010). در واقع اعتماد بین فردی بر اساس تجربه مستقیم و دست اول از سایر افراد بدست می‌آید (Kwon, ; Newton, 2013, p. 28). در این نوع از اعتماد، فرد با توجه به شناختی که از دیگران دارد به آن‌ها اعتماد می‌کند (حسینی نوریان و دیگران، ۱۴۰۲، ص ۹۹). زتومپکا در توضیح این نوع اعتماد اظهار دارد: باریک‌ترین شعاع اعتماد در بین اعضای خانواده است که فضای مملو از صمیمیت و نزدیک بر آن حاکم است. این اعتماد معطوف به افرادی است که آن‌ها را به اسم می‌شناسیم و با آن‌ها به عنوان دوست، همسایه و شریک تجاری، رابطه چهره به چهره داریم (زتومکا، ۱۹۹۶: رهبرقازی و دیگران، ۱۳۹۲، ص ۲۰). ایجاد اعتماد بین فردی بر اساس عضویت در خانواده، روابط خونی، روابط همسایگی و غیره است و می‌توان آن را به دو نوع تقسیم کرد، مانند اعتماد به بستگان و اعتماد به همسایگان (Chen et al., 2021, p. 2; Rus & Igllic, 2005; Lewicki et al., 2006). اعتماد میان فردی به طور معمول در شبکه‌های اجتماعی و ارتباطات پایدار وجود دارد (عیدی و دیگران، ۲۰۱۸؛ جلیلی و مشهدی، ۱۴۰۲، ص ۱۵۲). در این نوع اعتماد حداقل دو نفر حضور دارند، اعتمادکننده و اعتمادشونده (اوجاقلو و زاهدی، ۱۳۸۴؛ ابراهیمی و نیازمند، ۲۰۱۴، ص ۱۵). اعتمادکننده و اعتمادشونده در رابطه‌ی خود هدفمند و به دنبال رسیدن به مطلوبیت در ارضای نیازهای خود هستند (مک کانن و دیگران، ۲۰۱۸، ص ۸۲۱؛ زارع مهرجردی و دیگران،

۱۳۹۷، ص ۸۲). اعتماد بین فردی نقش مهمی در توسعه جامعه روستایی ایفا می‌کند. زیرا خانوارهای روستایی به شدت به روابط خونی و خانوادگی و محله وابسته هستند اهمیت این موضوع به قدری است که بعضی از روستاها، به نام خانوادگی خود نامگذاری شده‌اند (Duan et al, 2022, p. 3 ; Wang, 2014).

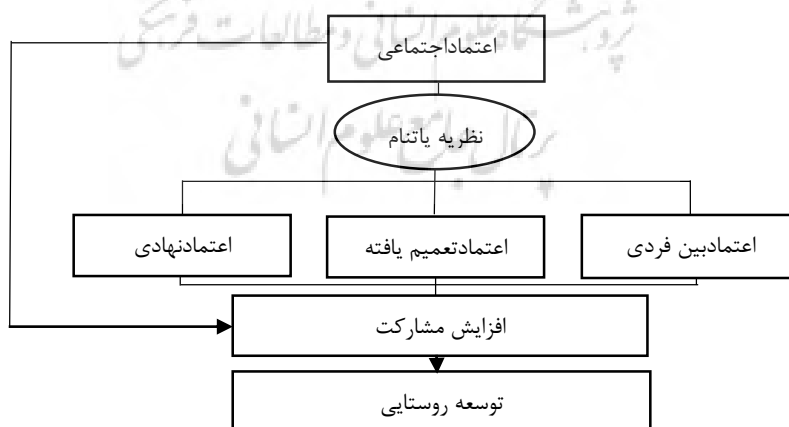
ب- اعتماد تعمیم یافته: اعتماد تعمیم یافته به معنای اعتماد به افرادی است که فرد، به طور کامل آن‌ها را نمی‌شناسد، برای مثال، همکاران یا همسایه‌ها یا حتی افرادی که فرد ممکن است به هر دلیلی به صورت اتفاقی با آن‌ها در محیط اجتماعی برخورد کند (خیرالهی و دهقانی، ۲۰۲۳، ص ۲۲). شعاع رابطه در این اعتماد گسترده‌تر است و وقتی مطرح می‌شود که از حوزه‌ی خانوادگی و همسایگی بیرون می‌رویم و با نهادهای عمومی و اصناف و گروه‌هایی که با ما فاصله دارند، وارد رابطه می‌شویم (خادمی و دیگران، ۱۳۹۰، ص ۱۳۰). به طور کلی اعتماد تعمیم یافته شامل اعتماد به بیگانگان می‌شود. زتومپکا معتقد است این اعتماد در سطح اعتماد به دوستان، خانواده و آشنایان و ... است و در سطوح ملی مطرح می‌گردد (Giddens, 1398 ; جلیلی و مشهدی، ۱۴۰۲، ص ۱۵۲). اعتماد تعمیم یافته را می‌توان در شکل حسن ظن نسبت به افراد، جدای از تعلق آن‌ها به گروه‌های قومی و قبیله‌ای تعریف نمود. در واقع اعتماد تعمیم یافته حوزه‌های خانوادگی، همسایگی، قومی و محلی و غیره را در می‌نوردد (ابراهیمی و نیازمند، ۲۰۱۴، ص ۱۶). اعتماد تعمیم یافته اعتماد حامل شبکه موجود در سطوح فرافردی است (ریسکنس و مارچوگه، ۲۰۰۷، ص ۵۲۶)؛ میرفردی و قارنایی، ۱۳۹۵، ص ۶۵).

ج- اعتماد نهادی: اعتماد نهادی به معنای اطمینان شهروندان به نهادها است. شهروندان انتظار دارند که نهادها به طور کارآمد، مؤثر، منصفانه و اخلاقی مطابق با نقش‌هایی که به آن‌ها توسط قانون یا هنجارهای اجتماعی در چشم شهروندان محول شده، عمل کنند (Newton, 2006 ; Kelleher and Wolak, 2007; Warren, 1999). به طور کلی می‌توان اعتماد نهادی در جوامع روستایی را به دو نوع تقسیم کرد، اعتماد به دولت و اعتماد به کادر روستا (Chen et al., 2021, p. 2 : Hudson, 2006 ; Fuglsang and Jag, 2015). تکیه بر نهادها راهی برای غلبه بر کمبود ساختاری اعتماد در همه ابعاد است که به نحوه اغواکننده‌ای ساده و آسان می‌نماید. قوانین نهادی به عنوان قوانینی که به بازتولید و تقویت خود می‌انجامد و خود را جاودان می‌سازد مورد اتکا قرار می‌گیرند و از هیچ‌کس انتظار نمی‌رود که آن‌ها را تحریف کند یا مانع از عملکرد مورد انتظار آن‌ها شود (تاجبخش، ۱۳۸۴: ۲۴۱). در عمل، اعتماد نهادی به عملکرد نهادها بستگی دارد. از طرفی اعتماد شهروندان به نهادها به شدت به مشاهده دیگران بستگی دارد. اگر مردم باور کنند که دیگران نیز به نهادها اعتماد دارند، خودشان نیز اعتماد خواهند کرد (Kotzian, 2010 : Kwon, 2019, p. 29-30). اعتماد نهادی بالا، شهروندان را به حمایت

از نهادها و پیروی از آنها تشویق می‌کند. همه این‌ها نشان می‌دهد که اعتماد نهادی، اگر نادیده گرفته شود، احتمالاً یک چرخه معیوب ایجاد می‌کند که در آن بی‌اعتمادی، بی‌اعتمادی بیشتری را تولید می‌کند. این به توسعه یک فرهنگ ملی، بی‌اعتمادی به نهادها و منجر به یک جامعه ناکارآمد می‌انجامد (Kwon, 2019, p. 29).

روش شناسی پژوهش

پژوهش حاضر به لحاظ هدف کاربردی و از نظر روش توصیفی-تحلیلی و گردآوری اطلاعات به صورت اسنادی و میدانی بوده است. ابزار تحقیق پرسشنامه محقق ساخته بوده که توسط اساتید و کارشناسان دانشگاه فردوسی مشهد از نظر روایی بررسی و تایید شد. در پرسشنامه علاوه بر سنجش اعتماد اجتماعی به کمک ۳۴ شاخص در طیف لیکرت، ویژگی‌های فردی و زمینه‌ای (دموگرافیک) موثر بر اعتماد اجتماعی مورد بررسی قرار گرفت. در این مطالعه تعداد ۱۸۰ پرسشنامه به کمک خانوارهای روستایی در ۱۶ روستا (۱۰ روستا در شهرستان مشهد و ۶ روستا در شهرستان طرقبه شاندیز) در بهار ۱۴۰۳ تکمیل گردید. پایایی ابزار پژوهش به کمک آلفای کرونباخ ۰/۸۶۶ به دست آمد که بیانگر پایایی مطلوب و همبستگی درونی بین متغیرها است. سازه پایایی اعتماد اجتماعی در سه بعد، به تفکیک اعتماد بین فردی با ۱۱ شاخص ۰/۸۴۶، اعتماد تعمیم یافته با ۱۰ شاخص ۰/۷۵۶ و اعتماد نهادی با ۱۳ شاخص ۰/۸۴۴ به دست آمد. اطلاعات حاصل از پرسشنامه به کمک نرم افزار SPSS و با استفاده از آزمون‌های تجزیه واریانس یک طرفه، تی دو نمونه مستقل، تی تک نمونه‌ای، همبستگی پیرسون تجزیه و تحلیل شد. همچنین با استفاده از نرم افزار GIS نقشه‌های مورد نیاز ترسیم شد.

شکل ۱. مدل نظری تحقیق

یافته‌های تحقیق

در این مطالعه از مجموع ۱۸۰ نفر ۵۳/۹ درصد زن و ۴۶/۱ درصد مرد بوده‌اند. همچنین ۱۳۴ نفر معادل ۷۴/۴ درصد متاهل و ۴۶ نفر معادل ۲۵/۶ درصد مجرد هستند. از نظر درآمد ۴۱/۷ درصد پاسخگویان دارای سطح درآمد متوسط و ۴۳/۹ درصد دارای سطح درآمد کم و بسیار کم هستند. میانگین سنی پاسخگویان ۳۸/۱۴ سال حداقل سن ۱۷ و حداکثر ۸۴ سال بوده است. متوسط تعداد افراد خانواده در روستاهای مقصد ۴/۵۸ نفر حداقل یک نفر و حداکثر ۱۱ نفر می‌باشد. متوسط تعداد سال‌های تحصیل رسمی پاسخگویان ۹/۶۸ سال حداقل صفر (بیسواد) و حداکثر ۱۸ سال (فوق لیسانس) می‌باشد. ۱۶۸ نفر از پاسخگویان معادل ۹۳/۳ درصد بومی و ۱۲ نفر معادل ۶/۷ درصد غیربومی بوده‌اند. از نظر قومیت ۹۸/۳ درصد از پاسخ‌گویان فارس، ۱/۱ درصد کرد و ۰/۶ درصد ترک هستند. از نظر مذهب، ۹۸/۷ درصد پاسخگویان شیعه و ۲/۳ درصد اهل تسنن هستند.

جدول ۲. ویژگی‌های فردی و زمینه‌ای روستاییان مورد بررسی در شهرستان مشهد و طبقه‌بندی شاندیز

متغیر	مقوله	فراوانی	درصد	متغیر	مقوله	فراوانی	درصد
جنسیت	زن	۹۷	۵۳/۹	سن	کمتر از ۲۰	۱۴	۷/۸
	مرد	۸۳	۴۶/۱		۲۰ تا ۳۰	۴۲	۲۳/۳
وضعیت تاهل	متاهل	۱۳۴	۷۴/۴	۳۰ تا ۴۰	۴۹	۲۷/۲	
	مجرد	۴۶	۲۵/۶	۴۰ تا ۵۰	۳۴	۱۸/۹	
سطح درآمد	بسیار کم	۴۲	۲۳/۳	۵۰ تا ۶۰	۲۴	۱۳/۳	
	کم	۳۷	۲۰/۶	۶۰ تا ۷۰	۱۱	۶/۱	
	متوسط	۷۵	۴۱/۷	بیشتر از ۷۰	۶	۳/۳	
	زیاد	۲۵	۱۳/۹	تعداد افراد خانواده	۱ تا ۲ نفر	۱۶	۸/۹
وضعیت سکونت	بومی	۱۶۸	۹۳/۳	۲ تا ۴ نفر	۷۹	۴۳/۹	
	غیربومی	۱۲	۶/۷	۴ تا ۶ نفر	۶۸	۳۷/۸	
				۶ تا ۸ نفر	۱۰	۵/۶	
				۸ تا ۱۱ نفر	۷	۳/۹	

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳

بررسی سطح اعتماد اجتماعی روستاییان

الف- اعتماد بین فردی: ۷۲/۳ درصد پاسخگویان در حد زیاد و خیلی زیاد معتقد بودند که بین دوستان و آشنایان شخص مورد اعتمادی هستند و همچنین این شاخص با میانگین ۳/۹۷ نقش مهمی در اعتماد بین فردی در روستا دارد. همچنین ۶۳/۹ درصد از پاسخگویان معتقدند که اگر شخصی از افراد، دوستان و آشنایان بخواهد درد و دل کند به سراغ آن‌ها می‌آیند و این شاخص با میانگین ۳/۸۱ در رتبه‌ی دوم عنوان شده است. ۵۵ درصد از پاسخگویان

در حد زیاد و خیلی زیاد به خویشاوندان خود اعتماد دارند. ۵۵/۶ درصد از پاسخگویان وقتی به مسافرت می‌روند در حد زیاد و خیلی زیاد حفاظت از دارایی‌های خود را به افراد خانواده، دوستان و آشنایان می‌سپارند. ۵۳/۴ درصد از پاسخگویان در حد زیاد و خیلی زیاد علاقه‌مند به مشارکت با اعضای خانواده یا اقوام و آشنایان هستند. ۵۲/۸ درصد از پاسخگویان در حد زیاد و خیلی زیاد موافقت می‌کنند که باید به نزدیکان خود کمک کنند، زیرا هنگام مشکلات پشتشان را خالی نمی‌کنند. ۵۵/۶ درصد به تعهد و قول شفاهی افراد خانواده در حد زیاد و خیلی زیاد اطمینان دارند.

ب- اعتماد تعمیم یافته: ۶۲/۲ درصد از پاسخگویان در حد زیاد و خیلی زیاد برای رفع اختلافات خود به ریش‌سفیدان و بزرگان روستا مراجعه می‌کنند. این شاخص با میانگین ۳/۷۷ نقش مهمی در اعتماد تعمیم‌یافته روستاییان دارد. ۵۴/۴ درصد از پاسخگویان در حد کم و بسیار کم ازدواج با آشنایان را به ازدواج با غریبه‌ها ترجیح می‌دهند و این شاخص با میانگین ۲/۴۶ کمترین میزان را در بین شاخص‌های اعتماد تعمیم‌یافته دارد. ۵۲/۳ درصد از پاسخگویان در حد زیاد و خیلی زیاد با افراد غریبه/گردشگر به خوبی رفتار می‌کنند و ۵۲/۷ درصد از پاسخگویان حق و حقوق یکدیگر را در زمینه ملک و آب و... رعایت می‌کنند و ۵۶/۱ درصد از پاسخگویان صندوق قرض الحسنه تشکیل داده‌اند.

ج- اعتماد نهادی: ۶۱/۱ درصد از پاسخگویان معتقدند توجه دولت و مسئولین بر روی قشر مرفه و پولدار جامعه در حد زیاد و خیلی زیاد است. میزان اعتماد به دهیار با میانگین ۳/۲۳ و میزان اعتماد به شورای روستا با میانگین ۳/۰۴ بیشترین مقدار را در بین شاخص‌های اعتماد نهادی دارد. ۴۲/۲ درصد از پاسخگویان اعتماد به دهیار و ۴۰ درصد از پاسخگویان اعتماد به شورای روستا را در سطح متوسط ارزیابی کرده‌اند. ۵۳/۳ درصد از پاسخگویان در حد کم و بسیار کم معتقدند که مسئولین دولتی به وعده خود عمل می‌کنند. ۵۴/۵ درصد از پاسخگویان در حد کم و بسیار کم معتقدند ارگان‌های دولتی بودجه لازم را صرف بهبود زندگی روستاییان می‌کنند. و همچنین ۵۵ درصد از پاسخگویان در حد کم و بسیار کم معتقدند که در مراجعه به سازمان‌ها و نهادهای مختلف زود کار آدم را راه می‌اندازند. به منظور بررسی برازندگی شاخص‌ها از آزمون کای اسکوئر (Chi-Square or χ^2) استفاده شده است. مطابق جدول میزان معناداری برای تمام شاخص‌ها کمتر از ۰/۰۱ (Sig=۰/۰۰) بوده و نتایج، قابلیت تعمیم به جامعه را دارد.

جدول ۳. ارزیابی پاسخگویان از میزان اعتماد اجتماعی و هر یک از ابعاد آن

sig	کای اسکوتر	میانگین	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	شاخص	ابعاد
۰/۰	۹۲/۲۷	۳/۹۷	۲/۸	۵/۶	۱۹/۴	۳۵/۶	۳۶/۷	باور دارم در خانواده و بین دوستان و آشنایان شخص معتمد و مورد اعتمادی هستم	اعتماد بین فردی
۰/۰	۶۴/۰۵	۳/۸۱	۱/۷	۱۱/۱	۲۳/۳	۳۱/۷	۳۲/۲	اگر شخصی از افراد خانواده، دوستان و آشنایان بخواهد درد و دل کند به سراغ من می‌آید	
۰/۰	۷۰/۹۴	۳/۵	۴/۴	۱۱/۷	۲۸/۹	۳۹/۴	۱۵/۶	به خویشاوندان خود اعتماد دارم	
۰/۰	۷۰/۹۴	۳/۶۹	۳/۳	۷/۸	۳۵/۶	۲۲/۸	۳۰/۶	در امور مالی علاقه مند به مشارکت (قرض دادن، رفع مشکل مالی و ...) با اعضای خانواده یا اقوام و آشنایان هستم	
۰/۰	۷۷/۴۴	۳/۲۱	۵	۱۶/۱	۴۲/۲	۲۶/۱	۱۰/۶	اغلب افراد خانواده- دوستان و آشنایان به قول و قرارهای خود پایبند هستند	
۰/۰	۴۹/۵۰	۳/۶۲	۶/۱	۸/۳	۳۰	۲۷/۸	۲۷/۸	ما وقتی به مسافرت می‌رویم حفاظت از دارایی های خود را به افراد خانواده- دوستان و آشنایان می‌سپاریم.	
۰/۰	۸۴/۳۸	۳/۱۰	۶/۷	۱۶/۷	۴۴/۴	۲۳/۹	۸/۳	دوستان و آشنایان من دارای ظاهر و باطن یکسانی هستند	
۰/۰	۴۳/۷۲	۳/۰۹	۸/۹	۱۹/۴	۳۷/۲	۲۲/۲	۱۲/۲	اگر کسی بخواهد از تسهیلات مالی (مثلاً گرفتن وام) استفاده کند، نزدیکان وی حاضرند ضامن بانکی وی شوند	
۰/۰	۴۸/۳۳	۳/۵۳	۲/۸	۱۵	۲۹/۴	۳۱/۱	۲۱/۷	من هیچ وقت به نزدیکانم کمک نمی‌کنم چون هنگام مشکلات پشتم را خالی می‌کنند.	
۰/۰	۶۵/۳۳	۳/۶۵	۱/۷	۱۰/۶	۳۲/۲	۳۱/۷	۲۳/۹	معمولاً به تعهد یا قول شفاهی افراد خانواده اطمینان دارم.	
۰/۰	۹۰/۳۸	۳/۰۲	۸/۳	۱۶/۷	۴۵/۶	۲۳/۳	۶/۱	معمولاً به تعهد یا قول شفاهی دوستان و آشنایان اطمینان دارم.	
۰/۰	۶۷/۹۴	۳/۲۲	۵/۶	۱۶/۱	۴۰	۲۷/۲	۱۱/۱	به طور کلی فکر می‌کنید مردم روستا چقدر قابل اعتماد هستند	اعتماد به عموم جامعه
۰/۰	۷۶/۳۸	۳/۳۴	۳/۹	۱۳/۳	۴۱/۷	۲۶/۷	۱۴/۴	به نظرم اهالی روستا در خرید و فروش به هم اعتماد دارند	
۰/۰	۶۷/۳۸	۳/۱۲	۱۰	۲۵	۴۱/۷	۱۴/۴	۸/۹	معتقدم اهالی روستا به دلیل داشتن تجربیات منفی نمی‌توانند زیاد به یکدیگر اعتماد داشته باشند	
۰/۰	۶۴/۰۵	۳/۴۹	۲/۸	۱۲/۸	۳۴/۴	۳۲/۲	۱۷/۸	اکثر اهالی روستا افرادی قابل اطمینان هستند و به قول و قرارهایشان عمل می‌کنند	
۰/۰	۹۴/۰۵	۳/۳۸	۱/۷	۱۳/۳	۴۱/۱	۳۲/۲	۱۱/۷	مردم روستا ضمانت مالی یکدیگر را قبول می‌کنند	
۰/۰	۲۸/۳۳	۲/۴۶	۲۹/۴	۲۵	۲۴/۴	۱۱/۷	۹/۴	مردم ازدواج با آشنایان را به ازدواج با غریبه ترجیح می‌دهند	

۰/۰	۶۳/۰۵	۳/۵۷	۳/۳	۱۰	۳۴/۴	۳۰/۶	۲۱/۷	مردم روستای ما با افراد غریبه / گردشگر به خوبی رفتار می‌کنند.
۰/۰	۹۰	۳/۵۲	۲/۸	۹/۴	۳۵	۳۸/۳	۱۴/۴	مردم روستا حق و حقوق یکدیگر را در زمینه ملک و آب و ... رعایت می‌کنند
۰/۰	۵۴/۸۸	۳/۷۷	۳/۳	۱۲/۸	۲۱/۷	۲۷/۲	۳۵	مردم اغلب برای رفع اختلافات خود به ریش سفیدان و بزرگان روستا مراجعه می‌کنند.
۰/۰	۵۱/۸۳	۳/۶۹	۱/۷	۱۴/۴	۲۷/۸	۲۵	۳۱/۱	مردم روستا صندوق های قرض الحسنه زیادی تشکیل داده اند
۰/۰	۷۸/۰۵	۳/۲۳	۵	۱۵	۴۲/۲	۲۶/۷	۱۱/۱	نسبت به عملکرد دهیار روستا اعتماد دارم
۰/۰	۶۴/۷۷	۳/۰۴	۹/۴	۱۷/۲	۴۰	۲۶/۱	۷/۲	نسبت به عملکرد شورای روستا اعتماد دارم
۰/۰	۴۲/۹۴	۲/۴۰	۷/۲	۱۰	۲۴/۴	۳۲/۸	۲۵/۶	در بسیاری از نهادهای دولتی (بنیاد مسکن، بخشداری، جهاد کشاورزی، نیروی انتظامی و ...) پارتی بازی صورت می‌گیرد.
۰/۰	۴۴/۲۷	۲/۶۱	۱۷/۸	۳۰	۳۲/۸	۱۲/۲	۷/۲	معتقدم مسئولین دولتی به روستاییان توجه کافی دارند.
۰/۰	۵۳/۹۴	۳/۶۸	۴/۴	۱۰/۶	۲۳/۹	۳۴/۴	۲۶/۷	معتقدم بیشتر توجه دولت و مسئولین بر روی قشر مرفه و پولدار جامعه است
۰/۰	۱۰۴/۵۰	۲/۹۸	۵/۶	۲۱/۷	۴۷/۲	۲۰	۵/۶	در تصمیم گیری در مورد مسائل روستا دهیار و شورا از اهالی نظرخواهی می‌کنند و اهالی روستا در این امور مشارکت موثر دارند
۰/۰	۴۶/۹۴	۲/۴۱	۲۶/۱	۲۷/۲	۳۱/۱	۱۰	۵/۶	معتقدم مسئولین دولت به حرف/وعده خود عمل می‌کنند
۰/۰	۵۷	۲/۴۱	۲۲/۸	۳۱/۷	۳۱/۷	۹/۴	۴/۴	ارگان های دولتی بودجه لازم را صرف بهبود زندگی روستاییان می‌کنند
۰/۰	۳۶	۲/۶۰	۱۸/۹	۳۰	۲۸/۹	۱۶/۷	۵/۶	معتقدم که مسئولین و کارگزاران دولتی از احساس مسئولیت لازم نسبت به مردم روستا برخوردار نیستند.
۰/۰	۴۰	۲/۸۱	۱۱/۷	۳۰	۳۰/۶	۲۰/۶	۷/۲	معتقدم مسئولین سازمان های دولتی که در حوزه مسایل روستایی فعالیت می‌کنند از تخصص و دانش لازم برخوردارند
۰/۰	۵۰	۲/۵۰	۱۸/۹	۳۶/۱	۲۶/۷	۱۲/۸	۵/۶	در مراجعه به سازمان ها و نهادهای مختلف زود کار آدم را راه می‌اندازند
۰/۰	۶۱/۰۵	۲/۶۷	۱۷/۸	۲۲/۲	۴۰/۶	۱۳/۹	۵/۶	مسولین سازمان های مرتبط با نواحی روستایی با مسایل و مشکلات روستاییان آشنایی کامل را دارند.
۰/۰	۳۱/۹۴	۲/۸۴	۱۵/۶	۲۱/۷	۳۴/۴	۱۹/۴	۸/۹	هنگام سختی ها (سیل، زلزله و ...) ادارات مرتبط با روستا به داد مردم می‌رسند.

اعتمادداری

در ادامه آزمون تی استیودنت تک نمونه‌ای برای سازه اعتماد اجتماعی و ابعاد آن انجام شد. با توجه به مقدار آماره t در سازه اعتماد اجتماعی (۵/۲۱)، اعتماد بین فردی (۹/۶۸)، اعتماد تعمیم‌یافته (۸/۱۵) باید گفت در سطح خطای کوچکتر از ۰/۰۵، تفاوت معناداری بین میانگین‌های این سه مولفه با میانه نظری (۳) وجود دارد. در واقع سازه اعتماد اجتماعی با میانگین ۳/۱۷ و اعتماد بین فردی با میانگین ۳/۴۷ و اعتماد تعمیم‌یافته با میانگین ۳/۳۶ بیشتر از میانه نظری و در سطح بالاتر از متوسط می‌باشد. میانگین اعتماد نهادی با ۲/۷۸ کمتر از میانه نظری است. در تبیین دلیل پایین بودن اعتماد نهادی باید گفت در ایران نابرابری‌های اجتماعی و اقتصادی در روندی از الگوهای تاریخی واگذاری و غفلت یکی از دلایل اصلی پایین بودن اعتماد نهادی روستاییان است. تحت تاثیر رشد شهرنشینی نسبت جمعیت روستایی ایران طی سال‌های ۱۳۰۰-۱۳۹۹ به طور پیوسته کاهش یافته و از ۷۲ درصد در سال ۱۳۰۰ به حدود ۲۳ درصد در سال ۱۳۹۹ رسیده است. اگرچه در دهه‌های گذشته تلاش زیادی برای توسعه مناطق روستایی و بهبود وضعیت روستائیان در ایران از طریق اتخاذ و اجرای استراتژی‌های مختلف (رشد اقتصادی در قبل از انقلاب و تامین نیازهای اساسی در بعد از انقلاب) انجام شده است، اما استراتژی‌های اتخاذ شده نتوانسته جمعیت روستایی را در روستا نگه داشته و مانع مهاجرت آنها گردد. برنامه‌های توسعه‌ای شهرگرا و صنعت محور طی چندین دهه باعث تمرکز سرمایه، منابع، و افراد در شهرها و پیرامون و افزایش محدودیت‌های اقتصادی در مناطق روستایی گردیده و جابه‌جایی‌های گسترده جمعیتی از روستاها به شهرها را شکل داده است (Ghasemi & Moeini: 2022). لذا علی‌رغم بیش از ۷۰ سال سابقه برنامه‌ریزی در کشور به دلیل اینکه فرایند برنامه‌ریزی در ایران همچنان بالا به پائین بوده و صورتی متمرکز دارد، تضاد فزاینده بین شهر و روستا افزایش یافته‌است. این نابرابری که ریشه در دهه‌ها اقدامات تبعیض آمیز توسعه در نواحی شهری و روستایی دارد، در کاهش اعتماد اجتماعی موثر است. بدیهی است که بازسازی این اعتماد مستلزم تلاش‌های طولانی‌مدت و پایدار توسط نهادها برای مشارکت با جوامع روستایی است

جدول ۴. نتایج آزمون T تک نمونه‌ای سازه اعتماد اجتماعی و ابعاد آن

Test Value = 3							اعتماد اجتماعی و ابعاد آن
ضریب اطمینان ۹۵ درصد		اختلاف میانگین	Sig. (2-tailed)	df	t	میانگین	
کران بالا	کران پایین						
۰/۵۷	۰/۳۷	۰/۴۷	۰/۰۰	۱۷۹	۹/۶۸	۳/۴۷	اعتماد بین فردی
۰/۴۴	۰/۲۷	۰/۳۶	۰/۰۰	۱۷۹	۸/۱۵	۳/۳۶	اعتماد تعمیم یافته
-۰/۱۱	-۰/۳۰	-۰/۲۱	۰/۰۰	۱۷۹	-۴/۴۱	۲/۷۸	اعتماد نهادی
۰/۲۴	۰/۱۱	۰/۱۷	۰/۰۰	۱۷۹	۵/۲۱	۳/۱۷	سازه اعتماد اجتماعی

در آزمون همبستگی با احتمال ۹۵ درصد بین سازه اعتماد اجتماعی و اعتماد بین فردی رابطه معنادار با شدت قوی به میزان ۰/۷۸، بین سازه اعتماد اجتماعی و اعتماد تعمیم یافته رابطه معنادار با شدت قوی به میزان ۰/۷۷ و بین سازه اعتماد اجتماعی و اعتماد نهادی رابطه معنادار با شدت قوی به میزان ۰/۶۴ وجود دارد (Sig.=0.00).

جدول ۵. همبستگی پیرسون بین اعتماد اجتماعی و ابعاد آن

اعتماد اجتماعی	اعتماد تعمیم یافته	اعتماد بین فردی	ضریب همبستگی پیرسون
۰/۶۴**	۰/۷۷**	۰/۷۸**	سطح معناداری
۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	تعداد
۱۸۰	۱۸۰	۱۸۰	

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

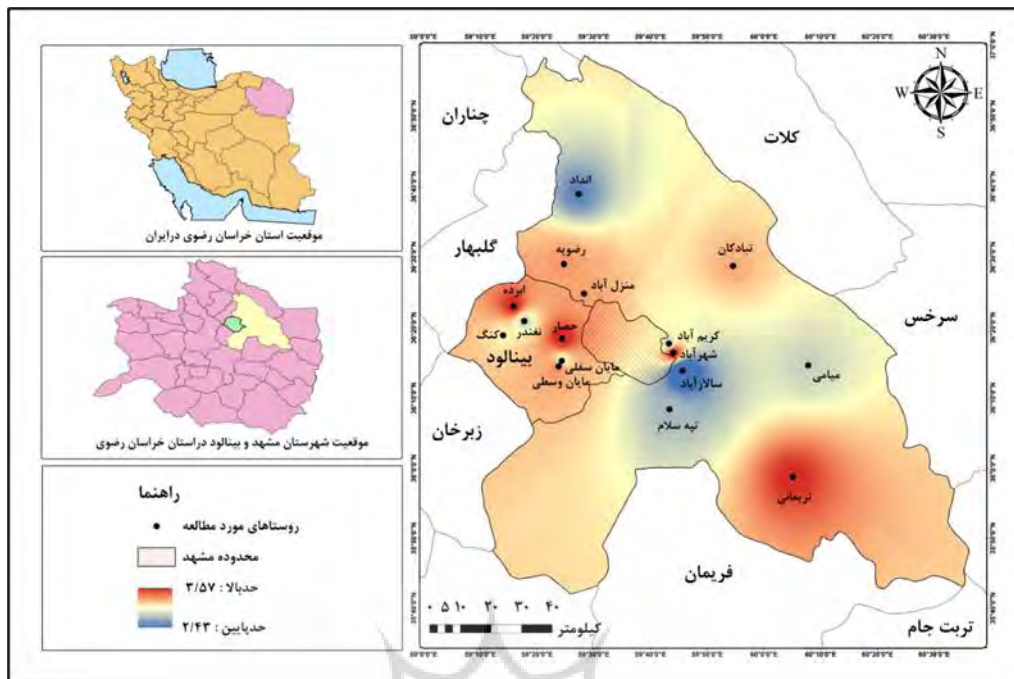
در ادامه به مقایسه میانگین اعتماد اجتماعی بین روستاهای مورد بررسی با استفاده از آزمون تحلیل واریانس پرداخته شد. مطابق آزمون تفاوت معنی داری از نظر اعتماد اجتماعی بین روستاهای مورد مطالعه وجود دارد ($F=6/78$ & Sig. < 0.05). به طوری که روستای حصار در سازه اعتماد اجتماعی با میانگین ۳/۵۷ و در بعد اعتماد بین فردی با ۳/۹۹ و در بعد اعتماد تعمیم یافته با ۳/۸، اولین رتبه و بالاترین سطح اعتماد اجتماعی را به خود اختصاص داده است. همچنین بیشترین میزان اعتماد نهادی متعلق به روستای شهرآباد با میانگین ۳/۷۶ می باشد. روستای سالارآباد در سازه اعتماد اجتماعی با میانگین ۲/۴۱، در بعد اعتماد بین فردی با میانگین ۲/۶۶، در بعد اعتماد تعمیم یافته با میانگین ۲/۴۵، در بعد اعتماد نهادی با میانگین ۲/۱۸ آخرین رتبه و پایین ترین سطح اعتماد اجتماعی را در همه ابعاد به خود اختصاص داده است.

جدول ۶. مقایسه میانگین اعتماد اجتماعی بین روستاهای مورد بررسی با استفاده از آزمون آنوا

Sig.	F	آماره	میانگین مربعات	درجه آزادی	جمع مربعات	واریانس	
۰/۰۰	۶/۷۸		۰/۹۶۹	۱۵	۱۴/۵۳	بین گروهی	روستا
			۰/۱۴۳	۱۶۴	۲۳/۴۰	درون گروهی	
				۱۷۹	۳۷/۹۳	کل	

جدول ۷. میانگین سازه اعتماد اجتماعی و ابعاد آن به تفکیک روستاهای مورد مطالعه

نام روستا	اعتماد بین فردی	اعتماد تعمیم یافته	اعتماد نهادی	سازه اعتماد اجتماعی
نریمانی	۳/۵۸	۳/۵۴	۳/۴	۳/۵
میامی	۳/۵۲	۳/۲	۲/۵۰	۳/۰۴
انداد	۲/۹۸	۲/۹۹	۲/۶۲	۲/۸۴
رضویه/قلعه سیاه	۳/۷۰	۳/۶	۲/۷۶	۳/۳۱
تبادکان	۳/۶۶	۳/۵۱	۲/۷۷	۳/۲۷
شهرآباد	۳/۶	۳/۲۷	۳/۷۶	۳/۵۶
کریم آباد	۳/۵۶	۳/۵۲	۲/۲۰	۳/۰۳
منزل آباد	۳/۶۹	۳/۴۳	۲/۸۶	۳/۳
تپه سلام	۳/۲۷	۳/۰۵	۲/۷	۲/۹۸
سالارآباد	۲/۶۶	۲/۴۵	۲/۱۸	۲/۴۱
مایان وسطی	۳/۶۲	۴	۲/۷	۳/۳۸
مایان سفلی	۳/۵۱	۳/۵۴	۲/۳۶	۳/۰۸
حصار	۳/۹۹	۳/۸	۳/۰۵	۳/۵۷
کنگ	۳/۷۲	۳/۵۱	۲/۳۸	۳/۱۵
نغندر	۲/۸۸	۲/۹۳	۳/۲۱	۳/۰۲
ابرده	۳/۹۶	۳/۷۱	۳/۰۶	۳/۵۴

شکل ۳. نقشه تحلیل فضایی میانگین اعتماد اجتماعی در روستاهای مورد مطالعه

بررسی تاثیر عوامل فردی بر اعتماد اجتماعی

به منظور بررسی رابطه بین متغیرهای سن، تعداد افراد خانواده و تعداد سالهای تحصیل با سازه اعتماد اجتماعی روستاییان با توجه به مقیاس نسبی و نرمال بودن توزیع از ضریب همبستگی پیرسون استفاده گردید. با توجه به سطح معناداری ($\text{sig} \geq 0/05$)، بین متغیرهای سن، تعداد افراد خانواده، تعداد سالهای تحصیل و سازه اعتماد اجتماعی رابطه معناداری وجود ندارد.

جدول ۸. همبستگی پیرسون بین اعتماد اجتماعی و مولفه‌های فردی

تعداد سال های تحصیل	تعداد افراد خانواده	سن	ضریب همبستگی پیرسون	اعتماد اجتماعی
۰/۱۰	۰/۰۰۷	-۰/۰۵	ضریب همبستگی پیرسون	
۰/۱۷	۰/۹۲	۰/۴۳	سطح معناداری	

**Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

به منظور بررسی تاثیر متغیرهای جنسیت، تاهل و وضعیت سکونت بر اعتماد اجتماعی روستاییان از آزمون تی دو نمونه مستقل استفاده شد. این آزمون به مقایسه میانگین اعتماد اجتماعی در بین مقوله های متغیر اسمی دو مقوله ای می پردازد. مطابق جدول تفاوت میانگین اعتماد اجتماعی بین مقوله های متغیر تاهل و وضعیت سکونت معنی

داری نیست ($\text{Sig.} > 0.05$). اما جنسیت بر اعتماد اجتماعی تاثیر داشته به طوری که میانگین اعتماد اجتماعی در بین زنان با ۳/۲۷ به طور معنی داری بیشتر از مردان با ۳/۰۸ است. ($\text{Sig.} < 0.05$)

جدول ۹. بررسی تاثیر متغیرهای اسمی دو مقوله ای (جنسیت، تاهل و سکونت) بر اعتماد اجتماعی

متغیر	مقوله	میانگین اعتماد اجتماعی		آزمون لون	
		آماره F	Sig.	آماره T	Sig.
جنسیت	زن	۳/۲۷	۰/۱۲	۲/۸۳	۰/۰۰
	مرد	۳/۰۸			
تاهل	مجرد	۳/۱۹	۰/۳۶	-۰/۱۸	۰/۸۵
	متاهل	۳/۱۷			
وضعیت سکونت	بومی	۳/۱۸	۰/۰۳	۰/۰۱	۰/۹۸
	غیر بومی	۳/۱۸			

به منظور بررسی تاثیر متغیرهای سطح درآمد و نوع شغل بر اعتماد اجتماعی روستاییان از آزمون آنوا استفاده شد. این آزمون به مقایسه میانگین اعتماد اجتماعی در بین مقوله‌های متغیر اسمی چند مقوله‌ای می‌پردازد. مطابق جدول تفاوت میانگین اعتماد اجتماعی بین مقوله‌های شغل و درآمد معنی داری نیست ($\text{Sig.} > 0.05$). در واقع درآمد و شغل تاثیر آماری معنی داری بر اعتماد اجتماعی روستاییان ندارند، به طوری که میانگین اعتماد اجتماعی در سطح درآمد بسیار کم ۳/۲، در سطح درآمد کم ۳/۱، در سطح درآمد متوسط ۳/۲، در سطح درآمد زیاد ۳/۱۶ و در سطح درآمد بسیار زیاد ۲/۵ بوده است. همچنین میانگین اعتماد اجتماعی در بین شاغلین بخش صنعت ۳/۲۴، خدمات ۳/۲۳، شاغلین کشاورز ۳/۱ و در بین غیرفعالین اقتصادی (زنان خانه دار، محصل، دانشجو، بازنشسته و بیکار) ۳/۱۶ بوده است.

جدول ۱۰. بررسی تاثیر متغیرهای اسمی چند مقوله ای بر اعتماد اجتماعی با استفاده از آزمون آنوا

	واریانس	جمع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	آماره F	Sig.
شغل	بین گروهی	۰/۴۸	۳	۰/۱۶	۰/۷۶	۰/۵۱
	درون گروهی	۳۷/۴	۱۷۶	۰/۲۱		
درآمد	بین گروهی	۰/۹۲	۴	۰/۲۳	۱/۰۸	۰/۳۶
	درون گروهی	۳۷	۱۷۵	۰/۲۱		

نتیجه گیری

به باور کارشناسان و دست اندرکاران، دستیابی به توسعه روستایی بیش از هر چیز از طریق توسعه منابع انسانی و مشارکت و اعتماد اجتماعی امکانپذیر است. به عبارت دیگر، توسعه منابع انسانی با پیش شرط توسعه مشارکت و افزایش اعتماد آحاد مردم از هر قشری، عامل اصلی و شرط ضروری برای دستیابی به توسعه پایدار است. با توجه به اهمیت اعتماد اجتماعی در نواحی روستایی، مطالعه حاضر به بررسی سطح اعتماد اجتماعی روستاییان در نواحی روستایی شهرستان مشهد و طبقه شانديز و عوامل زمينه ای (عمدتا جمعیت شناختی) موثر بر آن پرداخته است. در این مطالعه ۱۸۰ روستایی در ۱۶ روستای پراکنده در سطح دو شهرستان مورد بررسی قرار گرفت. یافته‌ها حاکی از این است که میزان سازه اعتماد اجتماعی با میانگین ۳/۱۷ و اعتماد تعمیم‌یافته با میانگین ۳/۳۶ در سطح متوسط به بالا می‌باشد و همچنین اعتماد بین‌شخصی با میانگین ۳/۴۷ بیشترین میانگین را نسبت به دو بعد دیگر دارد و اعتماد نهادی با میانگین ۲/۷۸ در سطح ضعیف و کمتر از سایر ابعاد ارزیابی شده است. این بخش از یافته‌ها که اعتماد بین فردی در بالاترین و اعتماد نهادی در ضعیف‌ترین سطح قرار دارد با مطالعه‌ی عسگری و شرافت (۱۳۹۲)، نعیمی و مهدیزاد (۱۳۹۵) همسو است. به نظر می‌رسد به دلیل کوچکی جوامع روستایی، مردم ارتباط نزدیکی با خویشاوندان و همسایگان خود دارند و به واسطه شناخت بیشتر، اعتماد بین فردی قوی‌تری شکل می‌گیرد و از طرفی به دلیل تبعیض و نابرابری در ارائه خدمات و امکانات در نواحی روستایی، ضعف زیرساخت‌ها، عدم شفافیت و پاسخگویی به نیازهای مردم، اعتماد نهادی در سطح پایینی قرار دارد.

از بین شاخص‌های اعتماد بین فردی، ۷۲/۳ درصد معتقدند که در حد زیاد و خیلی زیاد شخص مورد اعتمادی هستند و ۶۳/۹ درصد معتقدند که اگر شخصی از افراد، دوستان و آشنایان بخواهد درددل کند به سراغ آن‌ها می‌آید. به نظر می‌رسد مردم در جوامع روستایی، به دلیل تعاملات طولانی مدت و آشنایی دیرینه‌ای که دارند می‌توانند به خویشاوندان و همسایگان خود اعتماد کنند و مشکلات و دغدغه‌های خود را با یکدیگر در میان بگذارند و از طرفی در جوامع کوچک روستایی، افراد هنجارها و ارزش‌های مورد تایید جامعه را بیشتر رعایت می‌کنند و سعی می‌کنند از رفتارهایی که اعتماد دیگران را زیر سوال می‌برد، دوری می‌کنند چرا که در محیط روستایی رفتار افراد به دقت تحت نظارت جامعه قرار دارد.

از بین شاخص‌های اعتماد تعمیم یافته، حدود ۶۲/۲ درصد در حد زیاد و خیلی زیاد برای رفع اختلافات خود به ریش سفیدان روستا مراجعه می‌کنند. در جوامع روستایی بزرگان و ریش سفیدان به عنوان افراد با تجربه و مورد

اعتماد، نقش مهمی در حل و فصل مشکلات دارند. در روستا به دلیل عدم دسترسی آسان به نهادهای رسمی و هزینه‌بر بودن فرایند آن، سعی می‌شود برای رفع اختلافات جزئی به ریش سفیدان روستا مراجعه شود. از آنجا که ریش سفیدان به خوبی با فرهنگ، سنت‌ها و ارزش‌های بافت روستایی آشنا هستند، می‌توانند اختلافات را به شکلی مدیریت کنند که روابط اجتماعی در جامعه حفظ و همبستگی اجتماعی آسیبی نبیند. از بین شاخص‌های اعتماد نهادی، ۶۱/۱ درصد معتقدند توجه دولت و مسئولین بر قشر مرفه و ثروتمند جامعه است. روستاییان بر این باورند که همواره عملکرد دولت در دسترسی به امکانات و خدمات جوامع روستایی و شهری با تبعیض و نابرابری همراه بوده است.

نتایج حاصل از آزمون همبستگی پیرسون نشان می‌دهد بین میزان اعتماد اجتماعی و سه بعد آن، رابطه معناداری با شدت قوی وجود دارد. همچنین ویژگی‌های فردی و زمینه‌ای افراد نظیر سن، تحصیلات و تعداد افراد خانواده، تاهل، وضعیت سکونت از جمله متغیرهایی است که رابطه معناداری با اعتماد اجتماعی نداشت، اما متغیر جنسیت بر اعتماد اجتماعی تاثیر داشته است. میانگین اعتماد اجتماعی در بین زنان با ۳/۲۷ به طور معنی‌داری بیشتر از مردان با ۳/۰۸ است. به نظر می‌رسد در جوامع روستایی مردان حضور بیشتری در فضاهای اجتماعی و اقتصادی دارند و زنان بیشتر در خانه و محیط‌های امن خانوادگی فعالیت دارند و مردان به واسطه‌ی تعاملات اجتماعی وسیع و حضور در عرصه تصمیم‌گیری و ریسک‌پذیری، شاهد بی‌اعتمادی و ناکارآمدی‌های بیشتری در جامعه هستند. متغیر سن با اعتماد اجتماعی رابطه معناداری ندارد و این نتیجه با یافته‌ی اجاقلو و زاهدی (۱۳۸۴) همسو بوده اما با یافته‌ی وثوقی و آرام (۱۳۸۸) هم راستا نیست. همچنین طبق یافته‌های این پژوهش وضعیت تاهل بر اعتماد اجتماعی تاثیری نمی‌گذارد و این یافته با نتایج اجاقلو و زاهدی (۱۳۸۴) همسو اما با یافته‌های خلیلی اردکانی و همکاران (۱۳۹۶)، قریشی راد و کامران (۱۳۸۸) همسویی ندارد. در این مطالعه جنسیت بر اعتماد اجتماعی تاثیر گذاشته و سطح اعتماد اجتماعی در زنان بیشتر از مردان است. این نتیجه با یافته‌های قریشی راد و کامران (۱۳۸۸)، امیرراشد و همکاران (۱۳۸۹) مطابقت دارد اما با یافته‌های خلیلی اردکانی و همکاران (۱۳۹۶)، وثوقی و آرام (۱۳۸۸)، اجاقلو و زاهدی (۱۳۸۴) همخوانی ندارد. نیز در این تحقیق وضعیت سکونت بر اعتماد اجتماعی تاثیرگذار نیست و این نتیجه با یافته‌ی کامران و احمدیان (۱۳۸۸) همسو می‌باشد. همچنین در این تحقیق سطح تحصیلات با اعتماد اجتماعی رابطه معناداری ندارد و این نتیجه با یافته‌های اجاقلو و زاهدی (۱۳۸۴)، قریشی راد و کامران (۱۳۸۸)، امیرراشد و همکاران (۱۳۸۹) مطابقت ندارد.

نتایج حاصل از یافته‌های اعتماد اجتماعی در روستاهای مورد مطالعه نشان می‌دهد که روستای حصار بالاترین نمره اعتماد اجتماعی و اعتماد بین‌فردی و اعتماد تعمیم‌یافته را دارا است، در حالی که روستای سالارآباد در همه ابعاد کمترین میزان اعتماد را نشان می‌دهد. همچنین روستای شهرآباد بالاترین میانگین را در اعتماد نهادی دارد. این تفاوت می‌تواند ناشی از عوامل مختلفی مانند ویژگی‌های جمعیتی، اقتصادی و اجتماعی هر روستا باشد. به عنوان مثال روستاهایی نظیر حصار و شهرآباد به واسطه‌ی نزدیکی به محدوده قانونی شهرمشهد، دسترسی آسان‌تر به خدمات شهری نظیر امکانات بهداشتی، آموزشی، رفاهی، امنیت، فرصت‌های شغلی بیشتر، بهبود زیرساخت‌ها و افزایش تعامل و ارتباط بین جوامع شهری و روستایی، و افزایش رضایت ساکنان هستند و همین منجر به اعتماد بیشتر می‌شود و از طرفی روستای سالارآباد با این که در فاصله نزدیک محدوده مشهد قرار دارد اما از سطح اعتماد اجتماعی پایینی برخوردار است، دلیل این امر وجود بیش از ۵۰ درصد جمعیت مهاجر سیستان و بلوچستان و افغان در این روستا است که اعتماد اجتماعی را به شدت کاهش داده است.

از محدودیت‌های پژوهش حاضر، عدم اعتماد مردم در پاسخ‌گویی دقیق به سوالات خصوصاً سوالات مربوط به اعتماد نهادی، به دلیل در نظر گرفتن جوانب احتیاط بوده است. پیشنهاد می‌شود در مطالعات تکمیلی آتی، به شناخت راهکارهای موثر برای افزایش اعتماد اجتماعی روستاییان پرداخته شود. درنهایت با توجه به نتایج به دست آمده، پیشنهادات زیر جهت افزایش اعتماد اجتماعی در نواحی روستایی ارائه می‌شود.

افزایش مشارکت عمومی: برای افزایش اعتماد اجتماعی باید متولیان به مقوله مشارکت روستاییان توجه بیشتری داشته باشند. در این ارتباط می‌توان جلساتی را با حضور مدیریت محلی و روستاییان در جهت هم‌اندیشی و تصمیم‌گیری در زمینه چالش‌ها و فرصت‌های نواحی روستایی تشکیل داد به طوری که روستاییان بتوانند در این زمینه مشارکت موثری داشته باشند. همچنین می‌توان روستاییان را به انجام کارهای داوطلبانه در زمینه‌های مختلف آموزش، عمران، بهداشت، محیط زیست و... تشویق کرد و از این طریق احساس مسئولیت و مشارکت را در میان روستاییان تقویت کرد.

آموزش و توانمندسازی: ایجاد کارگاه‌های آموزشی در زمینه‌های مدیریتی، اجتماعی، اقتصادی، زیست محیطی، کشاورزی، صنایع دستی، مهارت‌های زندگی و مهارت‌های ارتباطی و ... می‌تواند سبب افزایش توانمندی و آگاهی مردم از حقوق و وظایف خود، تقویت تعاملات اجتماعی و یادگیری تخصص و به تبع آن ایجاد مشاغل گوناگون

و بهبود کیفیت زندگی روستاییان شود. این کارگاه‌ها فرصتی برای افزایش مشارکت و حس مسئولیت‌پذیری و اعتماد اجتماعی جوامع محلی فراهم می‌آورد.

شفافیت در عملکرد مدیریت محلی و پاسخگویی: مدیریت‌های محلی می‌توانند گزارش دقیق اقدامات، برنامه‌ها، تصمیم‌گیری‌ها، منابع مالی، سرمایه‌گذاری‌های خود را در دوره‌های زمانی مشخص به اطلاع روستاییان برسانند. در این شرایط مردم در جریان دقیق چالش‌ها و فرصت‌های نهادهای محلی قرار می‌گیرند و به واسطه‌ی اطمینان و اعتماد اجتماعی حاصل، مشارکت لازم را در جهت بهبود و پیشرفت جوامع خود به عمل می‌آورند. از طرفی برای افزایش اعتماد اجتماعی، مسئولین محلی باید پاسخگویی لازم را نسبت به مطالبات مردم داشته باشند و به نیازها و خواسته‌های جامعه محلی توجه کنند.

تقویت ارزش‌های اجتماعی و فرهنگی: برگزاری جشن‌ها، مراسم‌ها، آیین‌های محلی و رویدادهایی مانند جشنواره‌های فرهنگی، هنری، غذایی، بازارهای محلی به تقویت روابط اجتماعی و افزایش حس همبستگی کمک می‌کند. در واقع این رویدادها، فرصتی برای همکاری بیشتر افراد با یکدیگر و اعتماد بیشتر روستاییان فراهم می‌آورد. از طرفی با توجه به بافت مذهبی سکونتگاه‌های روستایی، تقویت و توجه به ارزش‌های دینی و مذهبی نقش بسزایی در افزایش اعتماد اجتماعی دارد.

تقویت ارتباطات و ایجاد فضاهای عمومی برای افزایش تعاملات اجتماعی: ایجاد فضای گفت‌وگو در مکان‌هایی نظیر مساجد، نمایشگاه، کانون‌های فرهنگی هنری، باشگاه‌های ورزشی و ... به افزایش تعامل و همبستگی‌های درون‌گروهی کمک می‌کند. همچنین ایجاد کانال‌های ارتباطی نظیر سایت‌های اینترنتی می‌تواند برای افزایش ارتباطات و مشارکت روستاییان و به تبع آن، افزایش اعتماد اجتماعی موثر واقع شود.

منابع

۱. ابتکاری، محمد حسین، احمدی، سیروس و بوستانی، داریوش. (۱۳۹۷). تأثیر اعتماد اجتماعی بر پتانسیل رفتارهای نابهنجار در نواحی روستایی و شهری استان کهگیلویه و بویراحمد. *مجله مدیریت سرمایه اجتماعی*، ۵(۱)، ۱۳۵-۱۶۶.
۲. ابراهیمی لویه، عادل، و نیازمند واقع، سیده مهسا. (۱۳۹۳). بررسی میزان اعتماد اجتماعی و عوامل موثر بر آن در بین مردم شهر رشت. *علوم رفتاری*، ۶(۲۱)، ۹-۳۵.
۳. اجاقلو، سجاد و زاهدی، محمدجواد. (۲۰۰۵). بررسی اعتماد اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن در بین ساکنان شهر زنجان. *جامعه‌شناسی ایران*، ۶(۲۱)، ۹۲-۱۲۵.

۴. اسلام، علی رضا، قالیبافان، سیدحسن و سیدزاده، قادر. (۱۳۹۹). بررسی اعتماد اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن در شهر زاهدان. *مطالعات اجتماعی اقوام*، ۱(۱)، ۱۸۱-۲۰۳.
۵. امیرراشد، فرشته، حسنی، علی جان و حسینی، علی اصغر. (پاییز ۱۳۸۹). بررسی میزان اعتماد اجتماعی در استان مازندران (مطالعه موردی شهر ساری). تهران، ایران: مراکز جهاد دانشگاهی.
۶. برقی، حمید، کرشاهی، سکینه، و شایان، محسن. (۱۳۹۷). اولویت بندی مناطق روستایی در دستیابی به سرمایه اجتماعی رهیافتی به سوی توسعه روستایی مطالعه موردی مناطق روستایی شهرستان آبدانان. *جغرافیا و روابط انسانی*، ۱(۱)، ۵۰۳-۵۲۰.
۷. تاج بخش، کیان. (۱۳۸۴). سرمایه اجتماعی، اعتماد، دموکراسی و توسعه، ترجمه افشین خاکباز و حسن پویان: انتشارات شیرازه، چاپ سوم.
۸. جلیلی بال، مهناز و مشهدی، فاطمه سادات. (۱۴۰۲). بررسی رابطه بین اعتماد اجتماعی و تهیه اینترنتی کالاها و خدمات ضروری در بین خانوارهای ساکن در شهر نطنز سال ۱۴۰۰. *مطالعات جامعه شناسی*، ۱۶(۱۶)، ۱۴۹-۱۶۵.
۹. جواهری پور، مهرداد، رحیمی، محمد و مومن پور، رضا. (۱۳۹۳). شکل گیری اعتماد اجتماعی و فراتحلیل عوامل مؤثر در آن. *مطالعات جامعه شناختی ایران*، ۴(۱۴)، ۷۵-۹۷.
۱۰. حسینی نوریان، ابراهیم، رحمانی فیروزجاه، علی و فرزانه، سیف الله. (۱۴۰۲). تحلیل اثرات اعتماد اجتماعی بر فرهنگ مالیاتی (مطالعه موردی مودیان شهرهای نوشهر و چالوس). *مطالعات جامعه شناسی*، ۱۶(۱۶)، ۸۹-۱۱۱.
۱۱. حسینی، سید رسول، بهروان، حسین و سروش، سیمما. (۱۳۹۰). بررسی عوامل مؤثر بر اعتماد اجتماعی زنان روستایی؛ مطالعه موردی سه روستا از سه استان ایران. *علوم اجتماعی دانشگاه فردوسی مشهد*، ۸(۲).
۱۲. حیدری ساریان، وکیل. (۱۳۹۷). مطالعه و تحلیل اثرات اعتماد اجتماعی بر بهبود امنیت اجتماعی مناطق روستایی، مطالعه موردی: شهرستان مشگین شهر. *مطالعات امنیت اجتماعی*، ۹(۵۵)، ۲۴۳-۲۷۷.
۱۳. خادمی، بهبود، ایروانی، محمدرضا و دیندار، الهام. (۱۳۹۰). بررسی عوامل مؤثر بر اعتماد اجتماعی در بین دانشجویان (مطالعه موردی دانشجویان دانشگاه‌های شهر جهرم)، ۱۳(۵). ۱۲۵-۱۵۸.
۱۴. خداداد، مهدی و اسماعیلی، فضل‌اله. (۱۳۹۷). بررسی رابطه اعتماد اجتماعی و احساس امنیت اجتماعی، در بین جمعیت ساکن روستاهای مرزی (شهرستان رازوجرگلان- استان خراسان شمالی). *فصلنامه جمعیت*، ۲۴(۱۰۱)، ۹۵-۱۰۸.
۱۵. خلیلی اردکانی، محمدعلی، آروین، بهاره و توسلی فرشته، فرزاد. (۱۳۹۶). اعتماد اجتماعی و عوامل مرتبط آن (مطالعه پیمایشی جوانان شهر مشهد). *نشریه علوم اجتماعی*، ۲۴(۱)، ۱۱۱-۱۴۴.

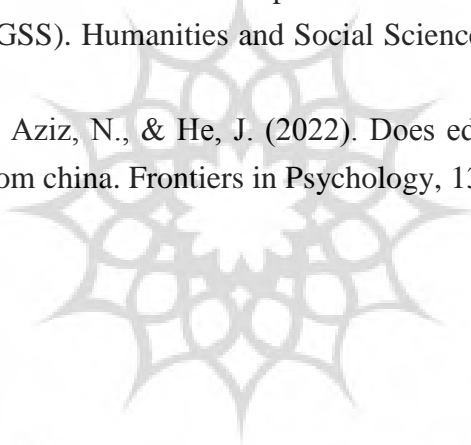
۱۶. خیرالهی، پگاه و دهقانی، حمید. (۱۴۰۲). بررسی رابطه اعتماد اجتماعی و مشارکت سیاسی (مطالعه موردی دانشجویان دانشگاه اصفهان). *علوم اجتماعی*، ۲۰(۳)، ۱-۳۷.
۱۷. دسترنج، منصوره و ملاحی، مهدی. (۱۳۹۶). رابطه امنیت اجتماعی و اعتماد اجتماعی در میان ساکنان شهر بندرعباس. *انتظام اجتماعی*، ۹(۱)، ۶۸-۴۷.
۱۸. رهبرقاضی، محمودرضا، اوغلی، رضامحمود، صادقی نقدعلی، زهرا و امامجمعهزاده، سیدجواد. (۱۳۹۳). تحلیل رابطه بین مصرف رسانه‌ای و میزان اعتماد اجتماعی در بین دانشجویان دانشگاه اصفهان. *جامعه‌شناسی کاربردی*، ۲۵(۲)، ۱۵-۳۲.
۱۹. زارع مهرجردی، مسعود، میرزائی، حسین و حسینی درمیان، غلام رضا. (۱۳۹۸). تحلیل نقش اعتماد بین‌فردی در مبادلات اقتصادی. *جامعه‌شناسی کاربردی*، ۳۰(۴)، ۷۷-۹۶.
۲۰. شربتیان، محمدحسن، بخارایی، احمد، و طوافی، پویا. (۱۳۹۴). مطالعه تاثیر سرمایه اجتماعی بر توسعه روستایی، مطالعه موردی روستای اسدآباد شهرستان تربت حیدریه، فصلنامه علمی پژوهشی نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، ۴(۷).
۲۱. عباس زاده، محمد. (۱۳۸۳). عوامل مؤثر بر شکل‌گیری اعتماد اجتماعی دانشجویان. *رفاه اجتماعی*، ۴(۱۵)، ۲۶۷-۲۹۲.
۲۲. عبدالله زاده فرد، علیرضا. (۱۳۹۶). نقش فضای عمومی شهری در شکل‌گیری اعتماد اجتماعی (نمونه موردی: پارک حاشیه چمران، کلان شهر شیراز). *آمایش محیط*، ۱۰(۳۹)، ۱۵۷-۱۸۲.
۲۳. عسگری، حشمت اله و شرافت، سجاد. (۱۳۹۲). تحلیل عوامل مؤثر بر شکل‌گیری اعتماد اجتماعی در جوامع روستایی (مطالعه موردی: دهستان هجدان دشت، شهرستان مهران). *پژوهشهای روستایی*، ۴(۴)، ۸۵۱-۸۷۹.
۲۴. فیروزآبادی، سیداحمد و نصرالهی وسطی، لیلا. (۱۳۹۳). بررسی رابطه میان اعتماد اجتماعی و روحیه کارآفرینی زنان روستایی مطالعه موردی: دهستان شیروان از توابع شهرستان بروجرد. *پژوهشهای روستایی*، ۱(۱)، ۲۵-۴۴.
۲۵. قریشی، فخرالسادات و صداقت، کامران. (۱۳۸۸). بررسی نقش عوامل فرهنگی اجتماعی مرتبط بر شکل‌گیری اعتماد اجتماعی شهروندان تبریز. *جامعه‌شناسی کاربردی*، ۲۰(۴)، ۷۹-۱۰۲.
۲۶. قلی‌پور، گلناز، حقیقتیان، منصور و اسماعیلی، رضا. (۱۳۹۸). بررسی ارتباط بین اعتماد اجتماعی و همسازی اجتماعی در بین شهروندان شهر یاسوج. *ماهنامه جامعه‌شناسی سیاسی ایران*، ۲(۴)، ۵۰۵-۵۲۲.

۲۷. کاکاوند، الهام، آهنی، سمیه، زارعی، فاطمه و هاشم پور، رحیم. (۱۳۹۶). ارزیابی تطبیقی جایگاه سرمایه اجتماعی در ساختار محلات شهری با استفاده از تکنیک AHP (مطالعه موردی: شهر قزوین). فصلنامه آمایش محیط، ۱۰(۳۶)، ۲۵-۴۶.
۲۸. کامران، فریدون، و احمدیان، اسلام. (۱۳۸۸). بررسی میزان اعتماد اجتماعی مردم به پلیس و عوامل مرتبط با آن در استان ایلام. پژوهش اجتماعی، ۲(۴)، ۱۹-۴۰.
۲۹. میرفردی، اصغر، و احمدی قارنایی، حکیم. (۱۳۹۵). بررسی میزان اعتماد اجتماعی در روابط بین شخصی و رابطه آن با میزان قانون‌گریزی در یاسوج. انتظام اجتماعی، ۸(۴)، ۵۹-۸۴.
۳۰. نعیمی، کیومرث، و مهدیزاد، وفا. (۱۳۹۶). بررسی و سنجش اعتماد اجتماعی در بین مرزنشینان شهرستان مریوان. پژوهشنامه مطالعات مرزی، ۵(۱۵)، ۱۳-۳۳.
۳۱. وثوقی، منصور و آرام، هاشم. (۱۳۸۸). بررسی اعتماد اجتماعی و عوامل موثر بر آن در شهر خلخال (استان اردبیل). پژوهش نامه علوم اجتماعی، ۳(۳)، ۱۳۳-۱۵۳.
32. Azkia, M., & HASANI, R. K. (2009). The Role of the Social Trust in the Participation of People in the Rural Development Projects.
33. Baru, M., Rahardjo, M., & Harianto, V. A. S. (2017). Utilization of Social Capital in Strengthening Village Government Institutions. *Jurnal Research Humanities and Social Study IISTE*, India, 7(16).
34. Beugelsdijk, S., and Schaik, T. V. (2004). Social capital and growth in European regions: an empirical test. *Eur. J. Polit. Econ.* 21, 301-324
35. Bjørnskov, C. (2012). How does social trust affect economic growth? *South. Econ. J.* 78, 1346-1368.
36. Bouma, J., Bulte, E., & Van Soest, D. (2008). Trust and cooperation: Social capital and community resource management. *Journal of environmental economics and management*, 56(2), 155-166.
37. Chen, G., Tan, W., Zhang, S., & Yan, B. (2021). Influence of interpersonal and institutional trust on the participation willingness of farmers in E-commerce poverty alleviation. *Frontiers in Psychology*, 12, 727644.
38. Duan, W., Su, N., Jiang, Y., & Shen, J. (2022). Impacts of Social trust on rural households' attitudes towards ecological conservation—Example of the Giant Panda Nature Reserves in China. *Forests*, 13(1), 53.
39. Eydi, Hosein & Gholi por, Negar & Fallah, Maryam. (2018). Analysis Path Analysis The effective factors on the purchase of sports goods in sports science students, *Quarterly Management of Development and Sports*. NO. 4 (16), P.p: 172-182.

40. Fehr, E. and S. Gächter (2000). "Fairness and retaliation: The economics of reciprocity", *Journal of Economic Perspectives* 14(3): 159–181.
41. Fuglsang, L., and Jagd, S. (2015). Making sense of institutional trust in organizations: bridging institutional context and trust. *Organization* 22, 23–39.
42. Fukuyama, F. 1995. *Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity*. New York: The Free Press.
43. Ghasemi, M., & Moeini, A. (2022). Analysis of depopulation trends and models of rural settlements in Khorasan Razavi province, 1986–2017. *Area Development and Policy*, 7(4), 442-462.
44. Giddens, A. (2019). *Sociology*, translation by Manouchehr Sabouri, Tehran
45. Giddens, Antoni. (2018). *Consequences of Modernity*, translated by Mohsen Thalasi. Tehran: Center
46. Gidenz, A. (1999). *Modernization and individuation*. Nei Publication: Tehran.
47. Herreros, F.; Criado, H. Social trust, social capital and perceptions of immigration. *Political Stud.* 2010, 57, 337–355.
48. Hudson, J. (2006). Institutional trust and subjective well-being across the EU. *Kyklos* 59, 43–62
49. Kelleher, C.A. and J. Wolak (2007), 'Explaining public confidence in the branches of state government', *Political Research Quarterly*, 60(4), 707–21.
50. Kostas, R., & Roumeliotou, M. (2023). Social trust in local communities and its demographic, socioeconomic predictors: The case of Kalloni, Lesbos, Greece.
51. Kotzian, Peter (2010), 'Conditional trust: the role of individual and system-level features for trust and confidence in institutions', *Zeitschrift fur Vergleichende Politikwissenschaft*, 5(1), 25–49.
52. Kwon, O. Y. (2019). Social trust: its concepts, determinants, roles, and raising ways. *Social Trust and Economic Development*, 19-49.
53. Lewicki, R. J., Tomlinson, E. C., and Gillespie, N. (2006). Models of interpersonal trust development: theoretical approaches, empirical evidence, and future directions. *J. Manag.* 32, 991–1022.
54. Liu, B., & Sun, Y. (2022). The Influence of Interpersonal Trust on Rural Residents' Willingness to Participate in Mutual Aid for the Aged: An Empirical Analysis Based on the Survey Data of Hubei and Henan Provinces. *Computational Intelligence and Neuroscience*, 2022(1), 2366425.

55. Mccannon, B. C. Asaad, C. T. & Wilson, M. (2018). Contracts and Trust: Complements or Substitutes? *Journal of Institutional Economics*, 14 (5): 811-832.
56. Moscona, J., Nunn, N., and Robinson, J. A. (2017). Keeping it in the family: lineage organization and the scope of trust in sub-Saharan Africa. *Am. Econ. Rev.* 107,565–571.
57. Newton, K. (2006), 'Political support: social capital, civil society and political and economic performance', *Political Studies*, 54(4), 846–64.
58. Newton, K. (2013), 'Social and political trust', Norwegian Social Science Data\Services, retrieved from the website of European Social Survey Education Net. Available .
59. Paramitha Dewi, P., Prayitno, G., & Dinanti, D. (2021). Social Capital of the Pujon Kidul Tourism Village Community in Facing the Covid-19 Pandemic. *GeoJournal of Tourism and Geosites*, 38(4), 1239–1246.
60. Prayitno, G., Dinanti, D., Wisnu Adrianto, D., Rahmawati, R., Auliah, A., & Eka Wardhani, L. (2023). The influence of social capital in improving the quality of life of the community in sidomulyo tourism village, Indonesia. *GeoJournal of Tourism and Geosites*, 46(1), 208-217.
61. Prayitno, G., Hayat, A., Efendi, A., Tarno, H., Fikriyah, F., & Fauziah, S.H. (2022). Structural Model of Social Capital and Quality of Life of Farmers in Supporting Sustainable Agriculture (Evidence: Sedayulawas Village, Lamongan Regency-Indonesia).
62. Reeskens, T & Marc, H. (2007). Cross-Cultural Measurement Equivalence of Generalized Trust. *Soc Zndic Res*, 2008. PP: 515-532.
63. Rus, A., and Igljč, H. (2005). Trust, governance and performance: the role of institutional and interpersonal trust in sme development. *Int. Sociol.* 20, 371–391.
64. Sethi, R. and E. Somanathan (2003). "Understanding reciprocity", *Journal of Economic Behavior and Organization* 50(1): 1–27.
65. Spadaro, G., Gangl, K., Van Prooijen, J. W., Van Lange, P. A., & Mosso, C. O. (2020). Enhancing feelings of security: How institutional trust promotes interpersonal trust. *PloS one*, 15(9), e0237934.
66. Steinfield, C., Ellison, N. B., & Lampe, C. (2008). Social capital, self-esteem, and use of online social network sites: A longitudinal analysis. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 29, 434 – 445.

67. Sullivan JL, Transue JE. The psychological underpinnings of democracy: A selective review of research on political tolerance, interpersonal trust, and social capital. *Annu Rev Psychol.* 1999; 50: 625–650.
68. Sztopka, p, (1996) Trust: A Sociological Theory. Cambridge University Press.
69. Wang, C.H. Rural households' attitudes toward ecological conservation: New findings and policy implications. *Manag. World* 2014, 11, 70–79.
70. Warren, Mark E. (1999), 'Introduction', in Mark E. Warren (ed.), *Democracy and Trust*, Cambridge, UK: Cambridge University Press, pp. 1–21.
71. Welch, M. R., Rivera, R. E., Conway, B. P., Yonkoski, J., Lupton, P. M., & Giancola, R. (2005). Determinants and consequences of social trust. *Sociological inquiry*, 75(4), 453-473.
72. Xu, H., Zhang, C., & Huang, Y. (2023). Social trust, social capital, and subjective well-being of rural residents: Micro-empirical evidence based on the Chinese General Social Survey (CGSS). *Humanities and Social Sciences Communications*, 10(1), 1-13.
73. Xu, S., Zhao, Y., Aziz, N., & He, J. (2022). Does education affect rural women's trust? evidence from china. *Frontiers in Psychology*, 13, 845110. .

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی